

Uprostřed bojiště Praha

Role vojsk **Ruské osvobozené armády** v Pražském povstání byla složitější, než na první pohled vypadá

Starosta Řeporyjí Pavel Novotný vzbudil záměrem vybudovat „vzpomínkové místo“ vlasovcům rozruch nejen u nás, ale i v Rusku. V médiích se ihned vyrojilo množství zavádějících informací. Kdo vlastně byli příslušníci **Ruské osvobozené armády** a jaký byl jejich vliv na Pražské povstání?

STANISLAV KOKOŠKA
historik

Běžně se tvrdí, že „takzvaní vlasovci byli občané Sovětského svazu, kteří se v německém zajetí nechali naverbovat do Ruské osvobozené armády (ROA)“. Naprostá většina těchto vojáků přitom vstoupila do německých služeb mnohem dříve, takže nejen příslušníci nejčastěji připomínané útočné brigády SS „RONA“ za sebou měli novou vojenskou historii. Přestože se běžně argumentuje buď bojem proti stalinskému režimu, anebo kolaborací, je třeba zmínit ještě dvě okolnosti.

Životní podmínky v německých zajateckých táborech, které zejména na začátku tažení proti Sovětskému svazu neměly daleko od systematického vyhlazování, jsou relativně známé. Jenom do začátku jara 1942 podle německých údajů zemřelo na dva miliony sovětských zajatců. Tato neuvěřitelná úmrtnost se později snížila (celkový počet se dnes odhaduje na 3,3 milionu lidí, tedy 57 % zajatých), ale to proto, že nacistická válečná mašinerie potřebovala každou využitelnou lidskou sílu. Platí to i o samotném wehrmachtu, který se nedokázal obejít bez tzv. hiwis, pomocných jednotek, jež byly složeny z bývalých sovětských občanů. Jenom k 15. březnu 1943 jich Říší sloužilo 136 tisíc, přičemž vrchní velení německé armády vyčíslilo celkovou potřebu na 310 tisíc mužů.

Ze zajateckých táborů

Počátky budoucí Vlasovovy armády lze sledovat od jara 1943, kdy v Dabendorfu u Berlína vznikla škola ROA, jejímž úkolem však nebyla výchova nových velitelských kádrů, ale ideologická příprava propagandistů, kteří měli upevňovat upadající morálku v již existujících formacích. Teprve na podzim 1944 se podařilo přesvědčit Hitlera, aby se fungování těchto jednotek, které zdaleka netvořili jenom Rusové, ustavilo na novém organizačním základě. A tak se 14. listopadu 1944 pod Himmlerovou patronací v Praze ustavil Komitét pro osvobození národů Ruska (KONR) v čele s generálem Vlasovem. Formálně mu podléhaly všechny tzv. dobrovolnické jednotky, reálně však mohl ovlivňovat (ne přímo ovládat) pouze nově zformované divize.

Jediným bojeschopným útvarem se nakonec stala 600. pěší divize wehrmachtu, vedená generálem Sergejem Buňačenkem. Její bojová hodnota byla však minimální, což se ukázalo 13. dubna 1945 při neúspěšném útoku proti malému sovětskému předmostí poblíž Frankfurtu nad Odrou. Striktně vojensky se jednalo o paradox, protože divize byla složena ze zkušených vojáků: vedle brigády RONA ze zbytků 30. granátnické divize SS a řady tzv. výlečných praporů. Čerstvé propuštění váleční zajatci tvořili nepatrnou menšinu a výrazněji se uplatnili až při formování druhé Vlasovovy divize.

Největší slabinou byl ovšem velitelský sbor. Množství důstojníků z rozpuštěných jednotek nebylo do divize přijato a nahradili je buď politruki ze školy v Dabendorfu, anebo zajatí důstojníci Rudé armády, které se v zimě podařilo naverbovat v zajateckých táborech v Norsku. Podle politického klíče byli vybráni i velitelé čtyř pěších pluků: jeden původně sloužil v carské armádě, druhý získal zkušenosti ve španělské občanské válce, kde bojoval na straně generála Franka, a zbývající dva pocházeli z Rudé armády. Vojenské zkušenosti těchto velitelů byly zastaralé, což platilo i o samotném Buňačenkovi. Do zajetí padl v prosinci 1942 jako velitel střelecké brigády a v létě 1944 krátce velel dvěma ostbatalionům, které se s dalšími německými jednotkami marně pokoušely u Saint-Lô zastavit ofenzivu spojeneckých vojsk.

Major Helmut Schwenninger charakterizoval Buňačenkovu divizi slovy, že každý Rus, s nímž se setkal, měl důvod nenávidět stalinský systém, současně však odsuzoval i nacistický režim kvůli vztahu k Rusům, katastrofálnímu zacházení s ruskými válečnými zajatci a „koloniální politice“, kterou uplatňoval na dobytém sovětském území.

Na Prahu!
Obavy o spolehlivost divize se naplnily hned 16. dubna 1945, kdy Rudá armáda zahájila berlínskou útočnou operaci. Buňačenkova divize se odpoutala z východní fronty, vymkla se německému vrchnímu velení a rychlým pochodem začala ustupovat směrem k českým zemím. Zde se podle plánu KONR měla spojit s dalšími jednotkami ROA a společně ustoupit do amerického zajetí. V tehdejší vojenské situaci ji fakticky už nešlo odzbrojit, a tak německé štáby mohly pouze vyjednávat. Problémy nastaly v protektorátu, kde divize začala plnit německý týl. Podle generála Buňačenka za to mohli Češi, kteří údajně opjeli jeho vojáky, již si pak neuvědomovali, co to vlastně dělají. Především K. H. Frank se proto počátkem května 1945 snažil, aby tato divize co nejrychleji opustila protektorátní území.

V odborné literatuře přetrvává názor, že už počátkem května došlo k dohodě vlasovců s představiteli českého odboje o pomoci Buňačenkovy divize připravovanému povstání. Různé sondáže sice probíhaly, a to zejména prostřednictvím důstojníků strážního oddílu vládního vojska v Lánech, avšak Buňačenkův štáb, který se nacházel nejdříve v Kozojedech a potom v Suchomastech, vytrvale odmítal všechny nabídky zástupců odboje i sovětských rozvědčků, aby se zapojil do přípravy protiněmeckého povstání. Z dokumentů ROA je zřejmé, že ještě v noci ze 4. na 5. května 1945 platil původní plán o spojení s druhou vlasovskou divizí, formovanou v jižních Čechách, a o společném ústupu do amerického zajetí.

Po vypuknutí Pražského povstání ale bylo všechno jinak. Buňačenko pravděpodobně počítal s tím, že americké jednotky budou dále postupovat do českého vnitrozemí, a tak by se s vojenskou podporou povstání zvyšovala šance, že jeho divize nebude vydána Sovětskému svazu a zůstane v americkém zajetí. Současně by také chtěl předejít možnému rozkladu divize, pokud by se jeho vojáci nyní chtěli sami zapojit do protiněmeckého povstání.

Buňačenkova ofenziva tlačila na německé jednotky v Ruzyni, kde 3. pluk vlasovců nakonec dokázal dobýt nejen letiště, ale i nedaleké kasárny s výzbrojí SS

”

Do Prahy se jako první vydal průzkumný oddíl majora Kostěnka, který 6. května u Zbraslavi narazil na bojovou skupinu SS „Klein“. Kostěnko proto zatím jenom zajistil silnici mezi Revnicemi a Velkou Chuchlí, po které ku Praze začaly proudit útvary 1. pluku A. D. Archipova. Ty také odpoledne převzaly obranu v tomto prostoru a večer za podpory dělostřelectva provedly neúspěšný útok na Zbraslav. Do boje byly nasazeny příliš malé síly, které Kleinovy jednotky nemohly vážněji ohrozit. Rota útočící od Radotína se už po desáté hodině vrátila zpět do výchozích pozic. Úspěšněji si vedla minomety vyzbrojená rota v Modřanech, která spolu s místní povstaleckou jednotkou útočila směrem na Komořany. Bez větších problémů zatlačila slabé německé síly až ke zbraslavské silnici, ale pak jí Archipov nařídil, aby zastavila svůj postup a vrátila se zpět na levý břeh Vltavy. Do problémů se rovněž dostaly útvary ROA postupující na Prahu po plzeňské silnici. Začaly na ně totiž útočit proudové letouny Me 262 a způsobily citelné ztráty. Buňačenkova divize odpověděla dělostřeleckými ostřelováním ruzyňského letiště a současně ve směru na Zličín začala rozvíjet 3. pluk Alexandrova-Rjabceva.

Do Prahy se jako první vydal průzkumný oddíl majora Kostěnka, který 6. května u Zbraslavi narazil na bojovou skupinu SS „Klein“. Kostěnko proto zatím jenom zajistil silnici mezi Revnicemi a Velkou Chuchlí, po které ku Praze začaly proudit útvary 1. pluku A. D. Archipova. Ty také odpoledne převzaly obranu v tomto prostoru a večer za podpory dělostřelectva provedly neúspěšný útok na Zbraslav. Do boje byly nasazeny příliš malé síly, které Kleinovy jednotky nemohly vážněji ohrozit. Rota útočící od Radotína se už po desáté hodině vrátila zpět do výchozích pozic. Úspěšněji si vedla minomety vyzbrojená rota v Modřanech, která spolu s místní povstaleckou jednotkou útočila směrem na Komořany. Bez větších problémů zatlačila slabé německé síly až ke zbraslavské silnici, ale pak jí Archipov nařídil, aby zastavila svůj postup a vrátila se zpět na levý břeh Vltavy. Do problémů se rovněž dostaly útvary ROA postupující na Prahu po plzeňské silnici. Začaly na ně totiž útočit proudové letouny Me 262 a způsobily citelné ztráty. Buňačenkova divize odpověděla dělostřeleckými ostřelováním ruzyňského letiště a současně ve směru na Zličín začala rozvíjet 3. pluk Alexandrova-Rjabceva.

Letiště je naše

K rozsáhlému útoku, který by představoval klíčovou pomoc bojující Praze, nakonec vůbec nedošlo. S výjimkou Rjabceva pluku, který útočil na ruzyňské letiště jako taktický celek, bojovaly ostatní útvary prakticky neorganizovaně. Dokonce i obrana proti bojové skupině SS „Klein“, která útočila do týlu Buňačenkovy divize, se skládala ze samostatně operujících malých jednotek. Obrana Radotína tak

sice 7. května odolala, ale nepříteli se podařilo u Lahovic překročit Berounku.

Další izolované boje se odehrávaly u Slivence a Velké Chuchle. Pouze dočasný význam mělo nasazení jednoho praporu Archipenkova pluku včetně dělostřelecké baterie a několika obrněných vozidel na Pankráci. Díky této posile se tak povstalcům podařilo znovu získat Soudní náměstí (dnešní náměstí Hrdinů) a rota vlasovců útočící na Jezerce zatlačila esesáky zpět do domu na Družstevním ohozu. Jednotky 4. pluku, jež velel I. K. Sacharov, mezitím prošly Košířemi, zaútočily směrem na Strahov a petřínskou straní postupily až do Seminářské zahrady. Pro obranu Prahy však měla mnohem větší význam bojová činnost 3. pluku, který pokračoval v tlaku na německé jednotky v Ruzyni. Boje se zde protáhly přes půlnoc ze 7. na 8. května a skončily nejenom dobytím letiště, ale i nedalekých kasáren s výzbrojí SS. Z dalších úspěchů Buňačenkovy ofenzivy lze zmínit ještě rychlou kapitulaci německých jednotek umístěných v barákovém táboře v Motole a ve škole na Lobkovicově náměstí.

Raději k Američanům

Vztah České národní rady k vlasovcům, jak jej nastavil místopředseda Josef Smrkovský, byl pragmatický. Rada se nemohla zříct vojenské pomoci, na druhou stranu si jasně uvědomovala, že na sebe nemůže brát jakékoli závazky. Toto stanovisko obsahovala jak písemná dohoda, kterou za ROA podepsal 7. května 1945 Vlasovův pobočník kapitán Antonov, tak děkovaný průvodní dopis, adresovaný Vlasovovi. Pražský rozhlas v této souvislosti odvíšl následující oznámení: „Ake generála Vlasova proti německým vojskům jsou vlastní záležitostí jeho jednotek a Česká národní rada nemá s nimi žádné politické úmluvy. Kooperaci vojenských akcí proti Němcům provádějí vojenské štáby.“

Buňačenko byl rozhořčen, protože počítal s tím, že povstalecký rozhlas naopak bude propagovat jeho pomoc povstání. Dokonce neváhal tvrdit, že došlo k nedorozumění, protože divizi velí pouze on, a ne Vlasov. Komplikovaná jednání by nejspíš pokračovala, ale to už začaly přicházet první informace o tom, že Američané zastavili svůj postup, takže Praha se nachází v pásmu, které bude osvobozovat Rudá armáda. A tak se už večer 7. května 1945 začaly jednotky ROA stahovat z povstaleckých pozic a následující den již celá divize až na zpětný odřad mířila k americkým liniím. Hlavní město mezitím čelilo novému soustředěnému útoku, který nakonec odpoledne vyústil v podepsání dohody s německým generálem Rudolfem Toussaintem, velitelem branného obvodu Čechy a Morava, o stažení jeho jednotek z Prahy.

Pražské povstání sice 5. května začalo euforicky, ale nikdo netušil, že budou následovat tři dny těžkých bojů. Příchod jednotek ROA do Prahy byl proto doprovázen velkým očekáváním, které se nepodařilo naplnit. Generál Karel Kutlvašr, velící pražskému povstání, k tomu řekl: „Zásah Vlasovových jednotek měl snad více účinek morální, a to jak na obránci, jejichž sebedůvěra v boji proti Němcům byla posílena, jednak na útočníka – Němce, u něhož zprávy o vysokých počtech vojsk, která má Vlasov k dispozici (které však byly zřejmě přehněny), způsobily značný zmatek v jeho vedení.“

Je zkrátka faktem, že Buňačenkova divize se počátečním stavem i výzbrojí plně vyrovnala německým jednotkám, které se povstání snažily potlačit, ale střetla se jenom se dvěma bojovými skupinami, které útočily z benešovského cvičiště zbraní SS. Vlasovci vůbec nezasáhli do bojů s nejnebezpečnější jednotkou, zesíleným plukem tankových granátníků SS „Der Führer“, útočícím na Holešovice, ani s bojovou skupinou „Milovice“, která postupovala na Karlín. A pouze krátce a neúspěšně se jedna rota ROA utkala s bojovou skupinou „Reimann“, jež útočila po českoobrodské silnici. Přestože jednodenní vojenská pomoc Vlasovců byla významná, rozhodující boje, jež pomohly 8. května 1945 úspěšně ukončit povstání, vedly už jenom české jednotky podléhající generálovi Karlu Kutlvašrovi.

Autor působí v ústavu pro soudobé dějiny AV ČR a v ústavu pro studium totalitních režimů

